

Tiziano Scarpa

Stabat Mater

Itaalia keelest tõlkinud Paul Raud

SA Kultuurileht

Tõlge on valminud Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate seksiooni noorte tõlkijate koolitusprogrammi raames.

Tõlgitud väljaandest:

Tiziano Scarpa

Stabat Mater

Einaudi

Torino 2008, 2010

Toimetanud Malle Talvet

Korrektuuri lugenud Triinu Tamm

Kujundanud Maris Kaskmann

© 2008, Tiziano Scarpa. Avaldatud kokkuleppel agentuuriga The Italian Literary Agency

© Tõlge ja saatesõna. Paul Raud ja Loomingu Raamatukogu, 2022

© Kaanefoto. Isabella De Maddalena. Vikipeedia

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull, Ilona Martson, Mati Sirkel, Marek Tamm, Udo Uibo, Vaapo Vaher

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn

Tel: 627 6425

E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkinud Tallinna Raamatutrükikoda

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-616-81-9 (trükis)

ISBN 978-9916-616-82-6 (epub)

Proua Ema, on sügav öö, tõusin üles ja tulin siia Teile kirjutama. Ärge Te arvake, et ka täna öösel mind äng ei rünnanud. Tegemist on elajaga, keda nüüdseks hästi tunnen, tean, kuidas pean käituma, et mitte alla vanduda. Minust on saanud omaenda meeleheite asjatundja.

Ma olen omaenda haigus ja rohi.

Kibedate mõtete vool tõuseb üles ja haarab mul kõrist. Oluline on see kohe ära tunda ja tegutseda, jätmata sellele aega kogu mu mõistuse üle võimust võtta. Laine kogub kiirelt kõrgust ja matab kõik. See on must, mürgine vedelik. Surevad kalad tõusevad veepinnale, suud pärani, rabelevad. Siin on veel üks, ta tuleb ahmides pinnale, sureb. See kala olen mina.

Ma näen ennast suremas, vaatan end kaldalt, mu jalad ligunevad juba selles mustas ja mürgises vedelikus.

Pinnale jõuab veel üks piinatud kala, see on mõte minu nurjumisest, see olen ikka mina, olen taas kord suremas.

Milleks tulla pinnale? Parem surra vee all. Mind tõmmatakse allapoole. Tunnen end vajumas. Kõik on pime.

Siis seisan ma uuesti kaldal, ikka mina, ikka veel elus, vaatan mürgist, silmapiirini musta merd, mis on tulvil pärani suudega surnud kalu. Nad on mina, me oleme mina, tuhat korda, tuhat kala surmaheitluses, tuhat hävingumõtet, olen surnud tuhat korda, jäängi surema, ilma et lõppeks piinlemine. Meri paisub, tõuseb, on mürgine, must.

Ma olen looritud silmadega kala, kes on tõusnud pinnale surema. Vaatan üles, pea kohale. Seal on kahvatusinine silmapiir, pilved on

tumedad, nagu pahupidi meri, pilvine taevas koosneb tardunud ähmas-
test lainetest.

Näen ühe tillukese saare kallast, seal kauguses on tüdruk, kes vaatab
ringi. Ta vaatab mind, kui ma suren, ta ei saa minu heaks midagi teha,
see tüdruk olen mina.

Tee midagi mu heaks, tüdruk kaldal, tee midagi iseenda heaks. Ära
kibestu selle pärast, mida enda sisimas tunnend. Kuhu iganes sa pöörad,
näed sa oma lüüasaamist. Must vool tõuseb, see on täis surnud kalu.
Tegutse, ära vannu alla.

Tuleb kiirustada, enne kui olen täiesti alistatud, kuni mu vaimus on veel
üks nurgake, mis suudab näha, mis temaga toimub. Tuleb end kogu
jõuga sinna vedada, taganeda sellesse soppi, mis suudab veel otsuseid
vastu võtta ja öelda: mina.

Mina ei ole see allakäik, mina veel suudan, mina olen tugev, mina ei
taha lahustuda selles mustas mürgis, mina pole kõik see surm, mida
näen, mina ei taha neelata seda merd, mina ei lase kogu sellel pime-
dusel endasse imbuda ja mind kustutada.

Ma olen veel kuskil siin olemas, hukatuseni on veel maad, äng pole
minu üle veel tervenisti võimust võtnud, on veel üks nurk, kuhu võin
peitu minna ja öelda: mina.

Kui ma seda veel suudan, olen toleks ööks päästetud, olen võimeline
tõusma ja jätma selja taha oma vaevade voodi ning tulema siia Teile
kirjutama.

Proua Ema, ärge Te arvake, et ma ka täna öösel pärani silmi lage
ei põrnitsenud. Tõtt-öelda pole see päris lagi, sest minu kohal on
Maddalena voodi. Me magame siin rivvi seatud voodites, mis on riiu-
litena seina külge kinnitatud. Neil, kes magavad alumistes voodites,
on pea kohal omamoodi isiklik lagi, mis on tehtud ülemise voodi
laudadest.

Ja nõnda on minu laeks Maddalena voodi lauad. Voodi on õige madalal, kui käe üles tõstan, võin seda puudutada. Loomulikult ei tee ma seda, sest nüüdseks tunnen ma iseennast, olen liiga hajameelne. Minuga on varemgi juhtunud, et tõstan käe üles, ise millestki muust mõeldes. Puudutasin laudu sõrmeotstega, endale sellest aru andmata, tõmbasin ühest servast välja pinnu ja siis, ikka muis meelis, hakkasin küüntega puitu kraapima.

„Mis sa tahad?“ küsis mult ühtäkki Maddalena, küünitades pea üle voodiserva minu kohale. See pani mind võpatama. Pimeduses eristasin tema sassis juuksepahmaka kontuure, ta pead näisid ümbritsevat mustad maod.

„Kas sa tahtsid mulle midagi öelda?“ küsis ta. Ma olin vait, mul polnud talle tegelikult midagi öelda.

Mul pole kellelegi midagi öelda. Ma pole siin kellegi sõber.

Vabandage mind, jäin Teile jutustama täiesti tähtsusetutest asjadest. Puupinnud voodilaudades! Mul on häbi, proua Ema, palun Teilt vabandust. Aga kuskilt pidin ma ometi alustama, Teie ei tea minust mitte midagi, ei tea millestki mitte midagi.

Kui äng peale tuleb, ja see juhtub pea igal ööl, aitab kindlalt ainult see, kui mitte voodisse vedelema jääda. Siis tõusen ma üles ja tulen siia Teid otsima. Suvel ja talvel. Iseäranis talvel teeb teki alt välja tulemine mulle head, pühib hoobilt minema igasuguse tusa, nagu ämbritäis jäist vett. Pole tähtis, kui ma külma saan. Minu keha on nende jääste öödega harjunud. See on igatahes parem, kui lasta end piinata halbadel mõtetel seal sumbuses, haiglates voodis. Ma ronin treppe mööda, jõuan siia üles ja võtan istet kõige kõrgemal astmel, nõjatun vastu seda seina, kust immitseb piisavalt soojust. See on minu salajane paik. Siiatulekuks võtan endale ümber salli, mis mind kaitseb, paneb mind Teie peale mõtlema. Proua Ema, ma mähin Teid oma mõttesse, kas Te kuulete mind?

Ma olen käe üles tõstnud, puudutan voodilaudu enda kohal, murran pinnu, kraabin karedat pinda, üle serva küünitab üks pea, juuste asemel on tal hulk musti madusid.

„Mis on, sa kutsusid mind?“
„Kes sina oled?“ küsin talt.
„Ma olen sinu surm,“ ütleb maojuustega pea. Tema hääl on leebe.
„Kas sa tulid mulle seltsiks?“ küsin.
„Tahad, et ma su endaga kaasa võtaksin?“
„Kui võimalik, siis ei tahaks ma veel surra,“ ütlen talle.
„Ja mida sa siis tahad?“ Pea räägib minuga endist viisi leebelt, ta ei kaota kannatust.
„Ma tahaksin, et oleksid alati minu kõrval.“
„Ja millest sa tahaksid rääkida?“
„Seda ma ei tea,“ ütlen talle.
„Ma olen vähese jutuga.“
„Pole oluline.“
„Ja pealegi, ega siin palju rääkida pole,“ ütleb maojuukseline pea.
„Mulle piisab sellest, et hoiad minu lähedale.“
„Milleks?“
„Tahan, et aitaksid mul mitte kunagi sind unustada.“

Proua Ema, kas Te mäletate mind? Kas Te teate, kuidas mind kutsutakse? Ma tutvustan end, mina olen Cecilia. Kas Teile meeldib see nimi? Kuidas Teie mind kutsunud oleksite? Kas Te mõtlesite nimele, kui mulle enda sees peavarju pakkusite?

(„Selle põgusa aja jooksul, mis ma Teie kõhus viibisin,“ olin ma kirjutamas.)

Jaa, ma olen pimedusega lähedane, aga ma pole selle üle sugugi uhke. Võtaksin selle läheduse pimedusega ja vahetaksin hea meelega mõne unetunni vastu, et kosutada oma vaimu ja anda talle natukenegi rahu. Ma ei oska Teile öelda, millal see juhtus, et mul sai harjumuseks öösel üles tõusta. Ühes asjas olen ma aga kindel: esimene mälestus, mis mul endast on, ajas kõige kaugem mälestus, on pimedus. Nii see on, ma ei liialda, mu esimene lapsepõlvemälestus on minu pärani silmad pimeduses. Võiks öelda, et minu imikuiga oli vaid üks pikk pilkaspimeduste jada. Ma ei ütle seda Teile selleks, et hädaldada, ega ka mitte selleks, et Te end halvasti tunneksite. Nii see on, lihtsalt on nii.

Proua Ema, kas Te üldse olete mind kunagi ette kujutanud? Kas olete kunagi mõelnud, kuidas möödusid minu esimesed eluaastad? Kui tahate, et Teie kujutlusvõime annaks Teile tõese pildi, peate ette kujutama tütarlast, kes veedab öid silmad pärani piinavas ängistuses.

Ärge arvake, et ma kardan pimedust. Või vaikust. Siin pole kunagi täielikku vaikust. Päeval on toad täis hääli ja muusikat. Öösel on kuulda magavate tüdrukute hingamist. Igaühel on oma eriline viis magades hingata, ja kui mind ei ängista teised mõtted, siis pole mul midagi selle vastu, et öö läbi nende hingetõmbeid eristada. Mõni norskab, aga see ei häiri mind. Igaühel on öine isiksus, mis käib teinekord vastu isiksusele, mis näitab end päevavalguses.

Igal hommikul lähevad nende näod päikese käes lahti nagu öied.

Maddalena hingab magades raskelt, nagu valmistaks puhkamine talle suurt vaeva, samas kui päeval on tema samm kerge, tema sõnad on õrnad, ta naeratab sundimatult. Ehk näeb ta väsitavaid unenägusid, kus tema peale vajub kõik see, mida ta on suutnud päeva jooksul vältida.

Aeg-ajalt, kui olen pimedas voodis pikali, taban ma kauguses mõnd väikest arusaamatut prõksu. Need näivad olevat tekitatud nimme, meenutamaks mulle, et me oleme siin hiiglaslikus, keerukas hoones, täis saale, suuri ja väikseid ruume ja treppe, mis on kaevatud nagu urud tubadevahelistesse tühimikesse, ning trepikäike, mis ukerdavad diagonaalis üles, ripvel arhitektuuriliste kuristike kohal.

Püüan ette kujutada teekonda, mille see heli minu kõrvadesse jõudmiseks läbis, ronides üles treppidest, läbides koridore, immitsedes sisse pragudest, tungides läbi lukkudest ja udest. Helid, ka need kõige pahaendelisemad, on mulle alati lohutuseks, sest viivad mind eemale mu mõtetest. Kõrvu teritades, kuulama jäädes, liigun ma kaugele iseendast.

Helid on minu välised mõtted. Nad on see osa mu vaimust, mis seisab väljaspool mind, teisel pool minu piirjooni, kaugel minu kehast. Nad on mu kõige ääretum mina.

Tahate teada, mida ma mõtlen, kui olen haige? Ma ei oska seda täpselt öelda. Ma tunnen end eksinuna, täiesti eksinuna. Neil hetkedel olen ma kindel, et minu heaks ei saa midagi teha, kõik on kibe.

„Ei tasu niimoodi ängitseda,“ ütleb mulle mustade madudega pea.

„Mida ma teha saan?“

„Seda ma ei tea.“

„Kas sa arvad, et mulle endale oleks parem, kui ma sureksin?“ küsin talt.

„Mine tea. Püüa ette kujutada, et oled surnud.“

„Kuidas?“

„Kuidas paremaks pead.“

„Ma näen liikumatut ja külma keha.“

„Aga kus sina oled?“

„Väljaspool seda keha, kuskil õhus. Seda kujutan ma ette.“

„Nii ei lähe. Sa oled ainult kohta vahetanud. Sa pead seestpoolt ette kujutama, et oled surnud.“

„Peaksin ette kujutama seda, et ma ei suuda end enam ette kujutada?“

„Täpselt.“

„See on võimatu.“

„Las siis olla, kui sa ei suuda. Mine kirjuta oma emmekesele, mine.“

„Aga sina... Sina...!“

Kutsun teda veel mitu korda sosinal, aga maojuustega pea ei vasta.

Mõnikord tundub mulle pimeduses, nagu näeksin enda kohal suurt ogalist palli. See on konarlik, hiigelpikkade asteldega kaetud kera, nagu siil, ent rünklik, kivist tehtud. Minu jaoks see ongi elu, minu elu, kurjus.

Proua Ema, olen õppinud, et kui see minuga juhtub, ja see juhtub minuga igal ööl, ei tohi ma mingil juhul jääda voodisse lebama ja ennast piinama, pean üles tõusma ja sija Teie juurde tulema.

Hiilin toast välja, tõttan mööda ilmatu pikka koridori, lipsan läbi peaaegu nähtamatust käigust, mida ainult mina tean, ja ronin üles väikesest trepist, mis viib trepimademele suletud uksekese ees. See on üks hoone paljudest treppidest. Ma istun kõrgele, nendele astmetele. Talvel nõjatun ma vastu seina, kust läheb läbi ahjulõõr, kivid

on soojad. Jään natukeseks trepikäigu tippu istuma, kuni äng hajub. Tunnen, kuidas trepp mu all maakera keskpunkti poole vajub. Ma klammerdun käsipuu külge, et mitte ka ise alla sadada.

Kui Te teaksite, kui palju olen ma kõigi nende aastate jooksul seda külma metalli oma käes pigistanud! Ma võiksin seda kinnisilmi savist voolida, üks ühele järele teha, kui mult seda palutaks. Ma tean peast selle kuju, neid rauast, natukene teravaid lehekesi, mis käsipuud kaunistavad.

See on rumalus, mis ma praegu kirjutasin. Miks peaks keegi mul kunagi paluma käsipuud savist järele teha? Mis kasu on mul nende metallist lehekeste tundmisest? Mis kasu on mul kõigi maailma üksik- asjade päheõppimisest?

Proua Ema, Teil peab minuga kannatust jaguma, mulle tulevad pähe mõttetud asjad, aga siin ongi niimoodi, asjad korduvad ja suur hulk detaile saavad meile omaseks.

Tunda alati sõrmede vahel sellesama trepikäsi külge kinnitatud metallist lehekese sedasama kuju. Kohata alati sedasama katkist põrandaplaati, igal hommikul, teel kirikust refektooriumi, teise korruse esimese koridori kolmandat plaati. Tunda ära sälk saaliukse pronksist lingil.

Proua Ema, kui rumal ma olen. Teie ei tea minust veel mitte midagi ja mina raiskan aega jutustades Teile täiesti tähtsusetutest asjadest. Teate, mis mulle meelde tuli: olin veel väikene, see pidi olema seitse või kaheksa aastat tagasi. Kolm päeva oli mul hammas suus loksunud, esihammas, üleval. See oli esimene hambake, mis mul ära tuli. Mu kaaslased ütlesid mulle, et ma peaksin hankima niidi või punuma kolmest pikast juuksekarvast väikese nõöri, keerama selle ümber oma hamba ja siduma nõöri teise otsa lingi külge, et siis uks järsku kinni lüüa. Ma polnud selleks valmis, see tundus mulle liiga vastik. Ma tõmbasin endal ühe juuksekarva välja, et nõöri punuda, mõtlesin siis ümber ja panin selle huulte vahele, imesin karva järk-järgult suhu, närisin hammaste vahel tükikesteks.

Siis ühel ööl nendel astmetel istudes panin ma endale sõrmed suhu, surusin pöidla ja nimetissõrme tangidena kokku ja tõmbasin. Hammas jäi mulle esimese ropsuga kätte. Selle sakiline serv hiilgas pimeduses. Hakkasin seda juba üle käsipuu trepišahti viskama. Vean kihla, et ma oleksin võinud tuhandeni lugeda, enne kui oleksin kuulnud hammast tabamas põhja maakera keskpunktis. Selle asemel panin ma oma väikese surnud hamba pikemalt mõtlemata uuesti suhu ja neelasin alla. Tahate ma ütlen Teile, mida ma tundsin? Minu jaoks oli see sama, kui hammas trepišahti visata: miski, mis kukub, mis haihtub ja jääb sügavas pimeduses kadunuks. Tükike minust kukkus minu sisse ja kadus olematusse. Tol ööl tundsin, et ma ei kuulu iseendale, ma ei ole iseenda oma, ma ei saa selleks kunagi.

Väiksenä möödusid mu ööd alati ühtemoodi. Olin nagu kuutõbine, istusin trepi kõige kõrgemal astmel, viimasel korrusel.

Siitsamast leiab mind ka nüüd. Silmad kohanevad pimedusega, ajavad läbi selle vähesel valgusega, mis siin on.

Nii jäin ma teinekord isegi tundideks äraolevalt seinanurka pörnitsema. Joon, kus kaks seina kohtusid, näis mulle armina. Avatud ruum, väljaspool, oli haav. Keegi pidi olema ruumihaava sulgenud, ehitades need kaks seina.

Kujutasin ette, mis oli seal väljaspool, palju sajandeid tagasi, kui ei olnud ei seinu ega maju ega midagi, kui oli vaid avatud ruum, vesi ja võsaga kaetud mudased saared. Tuul pühkis üle saarte, naistel oli hirm, nad olid öösel üksteisele seltsiks, lapsed kõssitasid nende keskel.

Kõige ülemisel trepimademel immitses kuskilt valguskuma. Öösel on alati natuke valgust, mis kuskilt järele jääb. Aga see ei kogune kunagi nurkadesse, see pole nagu tolmurull, see on õhust peenem aine. See on põhimine.

Pimedus on vaid näivus, tõeliselt põhimine on valgus.